

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันพัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การบันทึกข้อมูลความรู้ ข่าวสารต่าง ๆ ไม่ได้มีอยู่แต่เฉพาะในรูปของสิ่งพิมพ์เท่านั้น แต่ได้มีการบันทึกลงในโสตทัศนวัสดุประเภทต่าง ๆ เช่น รูปภาพ เทปบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ ภาพยนตร์ สไลด์ เป็นต้น นักบริหารและนักวิชาการในวงการศึกษาคงยอมรับว่าโสตทัศนวัสดุคงกล่าวแล้ว เป็นสื่อการศึกษาที่มีคุณค่าและมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะสามารถให้ภาพสี เสียง ตลอดจนจำลองหรือนำสิ่งที่อยู่ห่างไกล สิ่งที่เล็กหรือใหญ่ ช้าหรือเร็วเกินไป รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตมาให้คุณให้พึงได้ถึงตัว (วัลลภ สวัสดิวัลลภ 2527: 205)

โสตทัศนวัสดุมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการสอนในโรงเรียน โดยที่ครูผู้สอนสามารถนำโสตทัศนวัสดุไปใช้เป็นบทเรียนหรือประกอบบทเรียน เพื่อให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น เพราะโสตทัศนวัสดุที่ให้ทั้งภาพและเสียงจะช่วยให้เด็กเกิดจินตนาการที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นแนวคิดหรือเป็นนามธรรมซึ่งยากที่จะถ่ายทอดโดยการให้เด็กฟัง การบรรยายหรืออ่านจากตำราแต่เพียงอย่างเดียว (ทรรชนียา กัลยาณมิตร 2530: 3) นอกจากนี้โสตทัศนวัสดุจะช่วยกระตุ้นเด็กที่ไม่สนใจเรียนหรือไม่ชอบฟังครูอธิบายให้มาสนใจเรียนได้ ช่วยเด็กที่เรียนรู้ได้ช้า มีปัญหาในการอ่าน ให้สามารถเรียนรู้ได้เร็วและมากขึ้น ทั้งยังช่วยลดเวลาที่ครูต้องใช้ในการอธิบายให้น้อยลงด้วย (Kemp 1985: 4)

การที่โสตทัศนวัสดุมีคุณค่าและมีประโยชน์ที่สามารถช่วยสร้างสรรค์ประสบการณ์และเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง สถานศึกษาในปัจจุบันจึงมีการตื่นตัวและส่งเสริมให้ผู้สอนรู้จักนำโสตทัศนวัสดุไปใช้กันอย่างแพร่หลาย (ธนาทร เจียรกุล 2528: 34) ห้องสมุดในฐานะที่เป็นแหล่งวิทยากรที่สำคัญของสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดหาและเก็บรวบรวม

โสตทัศนวัสดุประเภทต่าง ๆ เข้ามาในห้องสมุดนอกเหนือไปจากวัสดุตีพิมพ์ เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามนโยบายและเป้าหมายที่สถานศึกษาและหลักสูตรกำหนดไว้ อีกทั้งทำให้ผู้เรียนได้รู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองจากภายนอกห้องเรียนมากขึ้น

ห้องสมุดที่มีการนำโสตทัศนวัสดุเข้ามาให้บริการและมีการดำเนินงานอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่จะเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัย กล่าวคือ มีการจัดตั้งแผนกหรือหน่วยบริการโสตทัศนวัสดุขึ้น โดยเฉพาะ ส่วนห้องสมุดโรงเรียนนั้นก็ได้มีการนำโสตทัศนวัสดุประเภทต่าง ๆ เข้ามาให้บริการเช่นกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะช่วยเหลือผู้สอนให้มีโอกาสเลือกสื่อที่จะใช้ในการสอนได้หลาย ๆ ประเภทจากห้องสมุด ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนก็จะสามารถค้นคว้า ทบทวนความรู้ หรือหาความเพลิดเพลินได้จากสื่อหรือโสตทัศนวัสดุประเภทต่าง ๆ ได้เมื่อมีเวลาว่าง การที่ห้องสมุดให้บริการโสตทัศนวัสดุนั้นจะเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งต่อห้องสมุด และช่วยดึงดูดใจคนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือแต่สนใจสื่อประเภทโสตทัศนวัสดุและทัศนวัสดุให้เข้ามาใช้ห้องสมุดมากขึ้น (สมาน ลอยฟ้า 2528: 57)

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องมีโสตทัศนวัสดุจำนวนมากเพียงพอ มีงบประมาณที่แน่นอนและเพียงพอในการจัดซื้อ มีบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องโสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ รวมทั้งมีสถานที่ที่จะจัดเก็บและให้บริการ (วาลี ฐาปนวงศ์สานติ 2531: 22-23) แต่สภาพโดยทั่วไปของห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทยมักประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องงบประมาณซึ่งห้องสมุดจะได้รับงบประมาณค่อนข้างจำกัด เงินส่วนใหญ่เป็นเงินบำรุงการศึกษา บางครั้งเงินส่วนนี้ทางโรงเรียนยังต้องนำไปใช้ในกิจการอื่น ๆ ด้วย (ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์ 2522: 27) นอกจากปัญหาเรื่องงบประมาณแล้ว ห้องสมุดโรงเรียนยังประสบปัญหาเรื่องราคาของโสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่มีราคาแพง ระเบียบในการจัดซื้อยุ่งยากกว่าการซื้อวัสดุตีพิมพ์ บุคลากรที่รับผิดชอบดำเนินงานห้องสมุดส่วนมากเป็นบรรณารักษ์ซึ่งมีความรู้เฉพาะวิชาชีพบรรณารักษ์หรือเป็นครูจากหมวดวิชาต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้มาทำงานห้องสมุด เป็นผู้ที่ไม่มีประสบการณ์และความเข้าใจในเรื่องโสตทัศนวัสดุอย่างแท้จริง อีกทั้งห้องสมุดยังมีประเภทและจำนวนโสตทัศนวัสดุน้อย จึงไม่มีการดำเนินงานอย่างจริงจัง ประกอบกับยังมีหน่วยโสตทัศนศึกษาของโรงเรียนอีกหน่วยงานหนึ่งที่ให้บริการโสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน จึงดูเหมือนว่าห้องสมุดโรงเรียนไม่ควรจะมีโสตทัศนวัสดุให้บริการ เพราะเป็นหน้าที่ของฝ่าย

โสตทัศนศึกษาอยู่แล้ว สภาพต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานและพัฒนาทรัพยากรประเภทโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรจะเป็น แต่กระนั้นก็ตาม ห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ ก็ได้พยายามพัฒนาการให้บริการโสตทัศนวัสดุแก่ครูและนักเรียน และที่เห็นได้ชัดในขณะนี้คือ ห้องสมุดโรงเรียนจำนวนหลายแห่งจัดทำห้องสมุดเสียง เพื่อให้บริการฟังเทปบันทึกเสียง ฟังวิทยุ หรือดูวีดิทัศน์ และบางแห่งจัดมุมในห้องสมุดโดยมีโต๊ะที่ติดตั้งอุปกรณ์ในการฟังเทปบันทึกเสียงไว้

จากความสำคัญของโสตทัศนวัสดุที่มีต่อกระบวนการเรียนการสอนและการค้นคว้าของห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ ที่พยายามจัดหาและเก็บรวบรวมโสตทัศนวัสดุประเภทต่าง ๆ เข้ามาให้บริการในห้องสมุด ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเพื่อจะได้ทราบถึงลักษณะการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ ปัญหาและแนวทางแก้ไข ซึ่งคาดว่าผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง

1. การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร
2. ปัญหาและข้อเสนอแนะการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับ - มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

แนวเหตุผล

ห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มิโสตทัศนวัสดุเพียงบางประเภทและมีจำนวนน้อย การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ประสบปัญหาเรื่องงบประมาณในการจัดซื้อ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญโดยเฉพาะ อีกทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่มีโสตทัศนวัสดุมากกว่า 1 ประเภทขึ้นไป

ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อทราบจำนวนห้องสมุดโรงเรียนที่มีโสตทัศนวัสดุ โดยการส่งแบบสอบถามไปยังครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีทั้งหมด 104 โรงเรียน ปรากฏว่าห้องสมุดที่มีโสตทัศนวัสดุมีจำนวน 82 โรงเรียน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 82 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโสตทัศนวัสดุจากหนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
2. สัมภาษณ์ครูบรรณารักษ์เกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดสุทธิวราราม โรงเรียนสตรีวิคต้อปสรสวรรค์ และโรงเรียนบางปะกอกวิทยาคม พร้อมทั้งสังเกตการณ์การดำเนินงานด้วยตนเอง และนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานครต่อไป
3. สร้างแบบสอบถามโดยมีเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนและห้องสมุดโรงเรียน ในด้านขนาดบุคลากร ตลอดจนประเภทและจำนวนโสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ในห้องสมุดมีอยู่

ตอนที่ 2 การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุของห้องสมุดโรงเรียนเกี่ยวกับ
 -- การบริหาร ครอบคลุมในเรื่องบุคลากร งบประมาณ สถานที่

และครุภัณฑ์

– งานเทคนิค ได้แก่ การประเมินคุณค่าและการเลือก การจัดหา การลงทะเบียน การจัดหมู่และทำบัตรรายการ การเตรียมก่อนให้บริการ การจัดเก็บและบำรุงรักษา

– การให้บริการ ได้แก่ บริการต่าง ๆ เกี่ยวกับโสตทัศนวัสดุและลักษณะการให้บริการ

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

4. นำแบบสอบถามไปทดสอบกับครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ที่มีการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด จำนวน 8 คน เพื่อนำแบบสอบถามมาแก้ไขและปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5. ส่งแบบสอบถามไปยังครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ทางไปรษณีย์ จำนวน 82 ชุด

6. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ยของน้ำหนักของอันดับที่

7. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

8. รายงานผลการวิจัยและอภิปรายผลพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ทำให้ทราบถึงการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อนำมาเป็นแนวทางสำหรับปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินงาน หมายถึง การจัดดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในด้าน การบริหาร งาน – เทคนิค และการให้บริการ

การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ บุคลากร งบประมาณ สถานที่ ครุภัณฑ์

งานเทคนิค หมายถึง งานที่เกี่ยวกับการประเมินคุณค่าและการเลือก การจัดหา การประทับตราและลงทะเบียน การจัดหมู่และทำบัตรรายการ การเตรียมก่อนให้บริการ การจัดเก็บ และบำรุงรักษาโสตทัศนวัสดุ

การให้บริการ หมายถึง บริการเกี่ยวกับโสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เช่น บริการให้ยืม บริการทำสำเนาโสตทัศนวัสดุ บริการฉายสไลด์ วิดิทัศน์ หรือภาพยนตร์ เป็นต้น และวิธีการให้บริการโสตทัศนวัสดุ รวมทั้งการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ

การดำเนินงานไม่ถูกต้องตามหลักวิชา หมายถึง การดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามระบบ หรือหลักการของงานด้านการบริหาร งานเทคนิค และการให้บริการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่างานวิจัยในประเทศยังไม่มีผู้ใดศึกษาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนไว้โดยตรง แต่แทรกอยู่เป็นเพียงบางส่วนในงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียน เช่นเดียวกับงานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษารวมไปกับการวิจัยเกี่ยวกับศูนย์สื่อการศึกษา งานวิจัยต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

ในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน ในงานวิจัยของ รัตพร ชังธาดา (2513: 172-176) ซึ่งศึกษาการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกองโรงเรียนรัฐบาล กรมวิสามัญศึกษาในสวนกลาง ปีการศึกษา 2512 โดยส่งแบบสอบถามไปยังบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา 67 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดที่มีโสตทัศนวัสดุมีเพียง 12 แห่ง โสตทัศนวัสดุที่มี ได้แก่ รูปภาพ แผ่นที่ फिल्मสตริป สไลด์ แผ่นเสียง และเทปบันทึกเสียง แต่จำนวนที่ยังไม่ได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2511

ปีต่อมา สมช้อย ยุตติธรรม (2514: 65) ได้ศึกษาปัญหาความต้องการ และทัศนคติของครูและนักเรียนที่มีต่อห้องสมุดโรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษา จังหวัดสมุทรปราการ ปีการศึกษา 2513 พบว่าห้องสมุดทุกแห่งคือ 6 แห่ง มีโสตทัศนวัสดุต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่ - กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

ในปีเดียวกัน สุธาร์ณม์ คุณามุข (2514: 68) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาในการดำเนินงานห้องสมุดของโรงเรียนรัฐบาลประเภทมัธยมสามัญ จำนวน 22 โรงเรียน ในจังหวัดภาคใต้ ปีการศึกษา 2513 พบว่าห้องสมุดร้อยละ 5.26 เท่านั้นที่มีโสตทัศนวัสดุครบตามมาตรฐานขั้นต่ำของกระทรวงศึกษาธิการกำหนด ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่จะมีเพียงแผ่นที่ ลูกโลก และแผ่นภูมิเท่านั้น

งานวิจัยในระยะหลังที่ สํารวจเกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน ได้แก่ งานวิจัยของ ไกรลาส สุทธิเกิด (2530: 52-59) ซึ่งศึกษาทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน ครูบรรณารักษ์และครูโสตทัศนศึกษาของระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร ต่อการจัดตั้งศูนย์สื่อการศึกษา โดยการส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหารโรงเรียน ครูบรรณารักษ์ และครูโสตทัศนศึกษา 95 โรงเรียน ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับโสตทัศนวัสดุพบว่าห้องสมุดโรงเรียนที่มีโสตทัศนวัสดุมี 75 แห่ง นอกจากนี้ยังพบว่า ห้องสมุดโรงเรียนจำนวน 33 แห่ง มีบริการให้ยืมโสตทัศนวัสดุ และ 13 แห่ง มีการทำบัตรรายการ โสตทัศนวัสดุที่มีส่วนใหญ่ ได้แก่ รูปภาพ แผ่นที่ ลูกโลก เทปบันทึกเสียง วัสดุกราฟิก สไลด์ ส่วนโสตทัศนอุปกรณ์ที่ใช้กับโสตทัศนวัสดุ ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่มีเทปบันทึกเสียง

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2528: 106-107) ศึกษาสภาพการดำเนินงานห้องสมุดเสียงในประเทศไทยด้าน การบริหาร งานเทคนิค งานบริการ รวมถึงโสตทัศนวัสดุและสิ่งพิมพ์ที่จัดให้บริการปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน โดยสัมภาษณ์บรรณารักษ์หรือบุคลากรที่รับผิดชอบงานห้องสมุดเสียง และหัวหน้าหน่วยงานของห้องสมุดเสียง 8 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า ผู้รับผิดชอบงานห้องสมุดเสียงครึ่งหนึ่งมีความรู้ระดับปริญญาตรีทางบรรณารักษศาสตร์ ครุภัณฑ์ที่ห้องสมุดเสียงทุกแห่งมี คือ ตู้บัตรรายการ ตู้ หรือชั้นเก็บ เทปบันทึกเสียงและแผ่นเสียง ห้องสมุดเสียงแต่ละแห่งเน้นหนักวัสดุประเภทเทปบันทึกเสียงแบบตลับและแผ่นเสียง ด้านงานเทคนิคห้องสมุดเสียงส่วนใหญ่มีบรรณารักษ์เป็นผู้กำหนดนโยบายในการเลือกและจัดหา เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกและจัดหาที่สำคัญคือ เนื้อหาของวัสดุตรงตามหลักสูตรหรือสอดคล้องกับการดำเนินงานของหน่วยงาน การจัดหาใช้วิธีจัดซื้อเป็นหลัก การจัดหมู่และทำบัตรรายการส่วนใหญ่กำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นเองตามความเหมาะสมของห้องสมุด การจัดเก็บวัสดุเสียงใช้ระบบชั้นปิดแยกจากสิ่งพิมพ์ ห้องสมุดเสียงส่วนใหญ่เปิดให้บริการแก่บุคคลภายในหน่วยงานเท่านั้น เนื้อหาของวัสดุเสียงที่ให้บริการส่วนใหญ่เป็นด้านดนตรีและเพลง ปัญหาที่พบในการดำเนินงาน คือ จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณ ความล่าช้าในการเบิกจ่ายเงิน การซ่อมโสตทัศนวัสดุ อุปกรณ์ ความไม่สมดุล ของจำนวนโสตทัศนวัสดุและจำนวนผู้ใช้บริการ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุบางประเภท ได้แก่ งานวิจัยของ จุมพจน์ วิชกุล (2520: ง-จ) ซึ่งศึกษาการดำเนินงานเพื่อใช้ประโยชน์จากรูปภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพและวิธีการจัดดำเนินงานภาพในห้องสมุดทุกประเภทในประเทศไทยในด้าน การจัดหา การลงทะเบียน การทำบัตรรายการ การจัดเก็บ และการบริการ โดยส่งแบบสอบถามไปยังหัวหน้าบรรณารักษ์และบรรณารักษ์ห้องสมุดสถาบันต่าง ๆ 24 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่ร้อยละ 22.23 จัดหาภาพประเภทภาพถ่าย การลงทะเบียนภาพจะลงชื่อผู้ถ่ายหรือผู้วาด การจัดหมู่ใช้ระบบทศนิยมของดิอัวในการให้เลขหมู่ภาพ ห้องสมุดร้อยละ 27.59 ทำบัตรรายการภาพ ส่วนใหญ่ทำเป็นบัตรเรื่อง คู่มือการให้หัวเรื่อง ใช้ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ Sears Lists of Subject Heading การจัดเรียงบัตรรายการเรียงไว้ต่างหากในตู้บัตรรายการภาพ วิธีเก็บภาพเก็บตามหัวเรื่องโดยเรียงใส่แฟ้ม วางไว้บนชั้น ห้องสมุดร้อยละ 4.76 เท่านั้นที่มีการควบคุมอุณหภูมิของสถานที่เก็บภาพ การให้บริการภาพ อนุญาตให้ผู้ใช้ค้นหาภาพบางประเภท

ด้วยตนเอง ห้องสมุดร้อยละ 23.08 ให้บริการยืมภาพออกนอกสถานที่ ปัญหาในการดำเนินงานภาพส่วนใหญ่คือ บุคลากรไม่เพียงพอ ไม่มีสถานที่จัดเก็บภาพ และขาดงบประมาณ

ศิริิน โจรจนส์โรช (2532: 48) สํารวจการดำเนินงานแผนที่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 20 แห่ง โดยการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานแผนที่ ซึ่งได้แก่หัวหน้าหน่วยงานโสตทัศนศึกษา หัวหน้าหน่วยงานพัฒนาทรัพยากร หัวหน้าหน่วยงานบริการ หรือบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่จัดดำเนินงานแผนที่ร่วมกับโสตทัศนวัสดุ สถานที่จัดเก็บและบริการไม่แยกเป็นเอกเทศ วัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ที่ใช้โดยมากคือ ขง เครื่องถ่ายเอกสาร และตู้เก็บแผนที่ตามแนวนอน ทำด้วยโลหะ ห้องสมุดทุกแห่งไม่ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับแผนที่โดยเฉพาะ วิธีจัดทำที่ใช้มากที่สุดคือ การได้รับแผนที่เป็นอภินิทนาการจากวารสาร ห้องสมุดส่วนมากลงทะเบียนแผนที่และทำบัตรรายการแผนที่ โดยใช้หลักเกณฑ์การทำบัตรรายการของแองโกล-อเมริกัน ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 การจัดเก็บแผนที่ใช้วิธีวางในตู้เก็บแผนที่ตามแนวนอน งานบริการ ห้องสมุดทุกแห่งมีบริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า บริการให้ยืมใช้ภายในห้องสมุด และบริการถ่ายเอกสาร ปัญหาในการดำเนินงานแผนที่โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยและปานกลาง

สำหรับงานวิจัยในระดับมหาวิทยาลัย มีการศึกษาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุไว้โดยตรง ได้แก่ งานวิจัยของ เฉลิมศักดิ์ ชุบวา (2522: 62) สํารวจสภาพการดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย 23 แห่ง โดยการส่งแบบสอบถามไปยังหัวหน้าบรรณารักษ์ และบรรณารักษ์ของห้องสมุดดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า วัสดุไม่ตีพิมพ์ที่มีให้บริการส่วนใหญ่ ได้แก่ รูปภาพ ฟิล์มสตริป เทปบันทึกเสียง และแผนที่ เนื้อหาของโสตทัศนวัสดุส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางด้านสังคมศาสตร์ (หมวด 300) ส่วนโสตทัศนอุปกรณ์ที่มี ได้แก่ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายฟิล์มสตริป และเครื่องเล่นเทปบันทึกเสียง ตามลำดับ เกณฑ์สำคัญที่ใช้ในการเลือกและประเมินคุณค่าโสตทัศนวัสดุ คือ เนื้อหาตรงตามหลักสูตรการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย คู่มือการให้หัวเรื่องที่ใช้มากที่สุด คือ หัวเรื่องของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน และหัวเรื่องภาษาไทย ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย บัตรรายการส่วนใหญ่ทำบัตรชื่อเรื่อง สถานที่ให้บริการวัสดุไม่ตีพิมพ์ห้องสมุดร้อยละ 54.55 มีสถานที่เป็นเอกเทศ ร้อยละ 69.57 ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ปัญหาในการดำเนินงานส่วนใหญ่พบว่ามีปัญหาทุก ๆ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง

ในปี 2528 รัตนา เตชามหาชัย (2528: 224-232) ได้สำรวจการทำบัตรรายการและจัดหมู่โสตทัศนวัสดุของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จำนวน 13 แห่ง โดยการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบการทำบัตรรายการและจัดหมู่โสตทัศนวัสดุ 14 คน พบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่ใช้หลักเกณฑ์การทำบัตรรายการ AACR 2 และ AACR 1 ตามลำดับ บัตรรายการมีลักษณะ ขนาด และสีเหมือนบัตรรายการของสิ่งพิมพ์ ระบบจัดหมู่ที่ใช้คือ อักษรย่อแทนโสตทัศนวัสดุแต่ละประเภทประกอบกับเลขทะเบียน คู่มือการให้หัวเรื่องที่ใช้ คือ หัวเรื่องของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน รองลงมาคือ หัวเรื่องภาษาไทยของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ปัญหาในการทำบัตรรายการที่พบมากที่สุดคือ ความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลที่ใช้ในการทำบัตรรายการ และความรู้เกี่ยวกับการทำบัตรรายการที่มีไม่เพียงพอ

งานวิจัยในต่างประเทศ

Hutchison (1977: 3120-A) ศึกษาสภาพศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนในรัฐอลาบามา ระหว่างปี 1967-1972 เปรียบเทียบกับมาตรฐานศูนย์สื่อการศึกษา ซึ่งกำหนดโดยสมาคมห้องสมุดอเมริกันเมื่อปี 1969 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง งบประมาณ บุคลากร ทรัพยากร สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของศูนย์สื่อการศึกษา โดยการส่งแบบสอบถามไปยังศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ ในรัฐอลาบามา 391 แห่ง ผลการวิจัยปรากฏว่างบประมาณที่ศูนย์สื่อการศึกษาได้รับต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ร้อยละ 20 บุคลากรวิชาชีพและเจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อย ศูนย์สื่อการศึกษาเพียง 1 ใน 4 เท่านั้นที่มีโสตทัศนวัสดุถึงเกณฑ์มาตรฐาน สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยังต่ำกว่ามาตรฐานเช่นกัน

Veitch (1979: 4571-A) วิเคราะห์ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนในรัฐเคนตักกี เปรียบเทียบกับมาตรฐานศูนย์สื่อการศึกษาทั้งในระดับรัฐและระดับชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ส่งไปยังบรรณารักษ์และผู้บริหารของโรงเรียนต่าง ๆ ในช่วงระหว่างปีการศึกษา 1975-1976 โดยมุ่งศึกษาในเรื่องจำนวนทรัพยากร บุคลากร งบประมาณ และสถานที่ ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์สื่อการศึกษาส่วนใหญ่มีโสตทัศนวัสดุน้อย งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอ จำนวนโรงเรียนเพียงครึ่งเดียวที่มีบุคลากรวิชาชีพได้ตามมาตรฐาน สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยังไม่ถึงเกณฑ์

ในปีต่อมา Palling (1980: 6051-A) ได้ประเมินศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนมัธยมในรัฐมิสซิสซิปปี พบว่า โสตทัศนวัสดุและอุปกรณ์ที่มีในศูนย์สื่อการศึกษายังไม่ถึงเกณฑ์ เงินงบประมาณที่ได้รับน้อย การให้บริการผลิตโสตทัศนวัสดุอยู่ในระดับน้อยมาก ไม่มีบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางด้านโสตทัศนวัสดุแก่ครู

Hodges (1985: 186) ศึกษาการให้บริการโสตทัศนวัสดุในศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียน 15 แห่ง ในตำบล Calgary รัฐอัลเบอร์ตา ประเทศแคนาดา ระหว่างปีการศึกษา 1979-1980 ปรากฏว่าศูนย์สื่อการศึกษา 11 แห่ง มีบริการให้คำแนะนำชี้แนะแหล่งและคู่มือช่วยค้นโสตทัศนวัสดุต่าง ๆ และให้บริการยืมโสตทัศนวัสดุกลับบ้าน 9 แห่ง ให้บริการยืมอุปกรณ์โสตทัศนวัสดุ 10 แห่ง ให้บริการจัดหาภาพ ผลิตภาพ และโสตทัศนวัสดุอื่น ๆ แก่ครูและนักเรียน 8 แห่ง ให้ความช่วยเหลือครูและนักเรียนในการผลิตโสตทัศนวัสดุ 9 แห่ง ให้บริการช่วยเหลือประเมินคุณภาพโสตทัศนวัสดุก่อนการเลือกซื้อพร้อมทั้งรวบรวมทวิจาร์ลต่าง ๆ ให้ด้วย และศูนย์สื่อการศึกษา 8 แห่ง ให้บริการโสตทัศนวัสดุในระบบชั้นเปิด

สำหรับการจัดหมู่และทำบัตรรายการโสตทัศนวัสดุ Toms (1979: 4555 A) ได้สำรวจนโยบายในการจัดดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ในศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนในรัฐวิสคอนซิน โดยการส่งแบบสอบถามไปยังผู้อำนวยการศูนย์สื่อการศึกษา ผลการวิจัยพบว่าการจัดหมู่โสตทัศนวัสดุใช้ระบบทศนิยมของดิวอี้เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาใช้สัญลักษณ์ สี่ รหัสอักษรย่อแทนโสตทัศนวัสดุแต่ละประเภท การทำบัตรรายการใช้หลักเกณฑ์ของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกัน โดยลงชื่อเรื่องเป็นรายการหลัก ตามด้วยประเภทของโสตทัศนวัสดุอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ในการให้บริการศูนย์สื่อการศึกษาเป็นส่วนมาก มีนโยบายในการจ่าย-รับโสตทัศนวัสดุเช่นเดียวกับสิ่งพิมพ์ มีบริการให้ยืมใช้ทั้งภายในและยืมออกนอกห้องสมุด

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับโสตทัศนวัสดุในศูนย์สื่อการศึกษาต่าง ๆ แล้ว ได้มีผู้ศึกษาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุที่เฉพาะเจาะจงลงไป ซึ่งได้แก่ งานวิจัยของ Hughes (1976: 13-A) ได้สำรวจการให้บริการและการใช้เทปบันทึกเสียงแบบตลับในห้องสมุดเฉพาะ 480 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า การให้บริการเทปบันทึกเสียงแบบตลับในห้องสมุดเฉพาะมีมากใน 3 สาขาวิชา คือ ด้านการแพทย์ การบริหาร และกฎหมาย ผู้ใช้บริการเทปบันทึกเสียงคำบรรยายส่วนใหญ่เป็นนักศึกษากฎหมายและนักศึกษาแพทย์ โดยผู้ใช้บริการส่วนใหญ่นิยมฟังเทปบันทึกเสียงในบริเวณที่

จัดไว้เป็นส่วนเฉพาะบุคคล และโดยเฉลี่ยใช้ครั้งละประมาณ 20-30 นาที ในด้านการจัดหมู่ และทำบัตรรายการ ห้องสมุดส่วนใหญ่ใช้ระบบจัดหมู่ของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน ระบบทศนิยมของ ดิวอี้ และระบบที่กำหนดขึ้นเอง ตามลำดับ ห้องสมุดส่วนใหญ่ให้บริการยืมเทปบันทึกเสียงแบบ คลับ ปัญหาที่พบในการให้บริการคือ จำนวนเทปบันทึกเสียงยังมีน้อย ไม่เพียงพอแก่ผู้ใช้

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าห้องสมุดที่มีการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุนั้น มีทั้งห้องสมุด โรงเรียน ห้องสมุดมหาวิทยาลัย และห้องสมุดเฉพาะ ซึ่งสามารถนำมาประมวลสภาพการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านโสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์

สภาพห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทยในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา อาจสรุปได้ว่ายังไม่พัฒนาและยังไม่เห็นความสำคัญของโสตทัศนวัสดุเท่าที่ควร จากจำนวนห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร 67 แห่ง มีโสตทัศนวัสดุเพียง 12 แห่ง นอกจากนี้ยังพบว่าห้องสมุดโรงเรียนมัศึกษามีโสตทัศนวัสดุเพียงไม่กี่ประเภท ส่วนใหญ่ได้แก่ รูปภาพ แผนที่ ลูกโลก และจำนวนโสตทัศนวัสดุเหล่านี้ยังต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดอีกด้วย (รัตพร ชิงฮาตา 2513 ; สมชัย ยุคดิธรรม 2514 ; สุธารัตน์ คุณามุกต์ 2514)

ในระยะหลังมานี้ จำนวนห้องสมุดโรงเรียนที่มีโสตทัศนวัสดุได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น กล่าวคือ จากห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร 95 แห่ง มีห้องสมุดโรงเรียน 75 แห่ง ที่มีโสตทัศนวัสดุ และโสตทัศนวัสดุส่วนใหญ่ที่มีนั้น ได้แก่ รูปภาพ แผนที่ ลูกโลก เทปบันทึกเสียง วัสดุกราฟิก สไลด์ (ไกรลาส สุทธิเกิด 2530)

ในต่างประเทศศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ยังมีโสตทัศน-วัสดุน้อยและต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ (Hutchison 1977 ; Veitch 1979 ; Palling 1980)

สำหรับห้องสมุดเฉพาะ นันทิพย์ วิภาวิน (2528) ศึกษาสภาพการดำเนินงานห้องสมุดเสียงในประเทศไทย พบว่า โสตทัศนวัสดุซึ่งส่วนใหญ่คือ เทปบันทึกเสียงและแผ่นเสียง

ยังมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับผู้ให้บริการ สอดคล้องกับงานวิจัยในต่างประเทศ ของ Hughes (1976) ที่พบว่าจำนวนเทปบันทึกเสียงในห้องสมุดเฉพาะ 480 แห่ง ยังมีน้อยและไม่เพียงพอกับผู้ใช้นั่น

2. ด้านบุคลากร งบประมาณ สถานที่ และครุภัณฑ์

ในต่างประเทศพบว่า ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนมัธยมในรัฐอลาบามา รัฐเคนตักกี รัฐมิสซิสซิปปี ในประเทศสหรัฐอเมริกายังขาดแคลนบุคลากรวิชาชีพ เจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อย งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอ สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ต่ำกว่ามาตรฐาน (Hutchison 1977 ; Veitch 1979 ; Palling 1980)

ห้องสมุดที่ดำเนินงานด้านรูปภาพ ประสบปัญหาบุคลากรไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณ ไม่มีสถานที่จัดเก็บภาพเป็นเอกเทศ ห้องสมุดร้อยละ 4.76 เท่านั้นที่มีการควบคุมอุณหภูมิของสถานที่เก็บภาพ (จุมพจน์ วนิชกุล 2520) เช่นเดียวกับห้องสมุดเสียงในประเทศไทยที่มีผู้รับผิดชอบงานห้องสมุดเสียงเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์และจำนวนบุคลากรที่มีก็ไม่เพียงพอ (น้ำทิพย์ ภาววิน 2528) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่ดำเนินงานวัสดุไมติพิมพ์จะมีสถานที่เป็นเอกเทศดำเนินงานด้านนี้โดยเฉพาะ ร้อยละ 54.55 และติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ร้อยละ 69.57 (เฉลิมศักดิ์ ชูวา 2524)

3. ด้านงานเทคนิค

การจัดการวัสดุทัศนวัสดุ ห้องสมุดต่าง ๆ ส่วนใหญ่จัดหาวัสดุทัศนวัสดุโดยวิธีการจัดซื้อเป็นหลัก (จุมพจน์ วนิชกุล 2520 ; เฉลิมศักดิ์ ชูวา 2524 ; น้ำทิพย์ ภาววิน 2528)

การเลือกและประเมินค่าวัสดุทัศนวัสดุ ห้องสมุดเสียงในประเทศไทยและห้องสมุดมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกวัสดุทัศนวัสดุเข้ามาในห้องสมุดที่สำคัญเป็นอันดับแรก คือ เนื้อหาตรงตามหลักสูตรของสถาบันหรือสอดคล้องกับการดำเนินงานของหน่วยงานนั้น (เฉลิมศักดิ์ ชูวา 2524 ; น้ำทิพย์ ภาววิน 2528)

การจัดหมู่และทำบัตรรายการ จากงานวิจัยของ ไกรลาส สุทธิเกิด พบว่า ห้องสมุดโรงเรียนที่มีการทำบัตรรายการโสตทัศนวัสดุ มีจำนวน 13 แห่ง จากจำนวนห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร 75 แห่ง แต่ยังไม่ได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับระบบจัดหมู่ หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการทำบัตรรายการ สำหรับศูนย์สื่อการศึกษาในต่างประเทศ จากงานวิจัยของ Toms (1979) สืบค้นพบว่า ศูนย์สื่อการศึกษาส่วนใหญ่ใช้ระบบทศนิยมของดิวอี้ในการจัดหมู่โสตทัศนวัสดุ รองลงมาใช้สัญลักษณ์ และอักษรย่อแทนโสตทัศนวัสดุแต่ละประเภท บัตรรายการที่ทำเป็นบัตรชื่อเรื่อง โดยใช้หลักเกณฑ์ของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน

ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ห้องสมุดเฉพาะ และห้องสมุดที่จัดดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ บางประเภทมีการจัดหมู่และทำบัตรรายการที่แตกต่างกันไป ดังนี้

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ใช้ระบบจัดหมู่โสตทัศนวัสดุ โดยใช้อักษรย่อแทนโสตทัศนวัสดุแต่ละประเภทประกอบด้วย เลขทะเบียน (เฉลิมศักดิ์ ชูขวา 2524 ; รัตนา เตชามหาชัย 2528) ห้องสมุดที่ดำเนินงานด้านภาพใช้ระบบจัดหมู่ทศนิยมของดิวอี้ (จุมพจน์ วนิชกุล 2520) ส่วนห้องสมุดเฉพาะ จากงานวิจัยของ น้าทิพย์ วิภาวิน (2528) พบว่า ห้องสมุดได้กำหนดระบบจัดหมู่ขึ้นเองตามความเหมาะสม ส่วนงานวิจัยของ Hughes พบว่า ห้องสมุดเฉพาะที่ให้บริการ เทปตลับใช้ระบบจัดหมู่ทศนิยมของดิวอี้ ระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน และระบบจัดหมู่ที่คิดขึ้นเองตามลำดับ

หลักเกณฑ์การทำบัตรรายการโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดมหาวิทยาลัยใช้หลักเกณฑ์ของแองโกล-อเมริกัน ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นส่วนใหญ่ (รัตนา เตชามหาชัย 2528 และ ศิริณ โจรนสโรช 2532) ส่วนห้องสมุดเสียงใช้หลักเกณฑ์ที่คิดขึ้นเอง (น้าทิพย์ วิภาวิน 2528)

ประเภทของบัตรรายการโสตทัศนวัสดุ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะทำบัตรชื่อเรื่อง ลักษณะบัตรเหมือนบัตรรายการสิ่งพิมพ์ แต่มีสีแตกต่างกัน แต่ห้องสมุดที่ดำเนินงานด้านภาพจะทำบัตรเรื่องเป็นส่วนใหญ่

4. การให้บริการโสตทัศนวัสดุของห้องสมุด

จากงานวิจัยของ ไกรลาส สุทธิเกิด (2530) ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 33 แห่ง มีบริการให้ยืมโสตทัศนวัสดุ ห้องสมุดที่จัดดำเนินงานด้าน ภาพ ร้อยละ 23.08 ให้บริการยืมภาพออกนอกสถานที่ และอนุญาตให้ผู้ใช้ค้นหาภาพบางประเภท ด้วยตนเอง (จุมพจน์ วิชกุล 2520) สำหรับห้องสมุดเสียงและห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่จัดดำเนินงานแผนที่ ให้บริการยืมใช้ภายในห้องสมุดหรือหน่วยงานเท่านั้น (น้ำทิพย์ วิภาวิน 2528; ศิริณี โรจนโสโรช 2532)

ในต่างประเทศ ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนมัธยมส่วนมากจะมีบริการจ่าย-รับโสตทัศนวัสดุเช่นเดียวกับสิ่งพิมพ์ โดยให้บริการยืมใช้ทั้งภายในและภายนอกห้องสมุด (Toms 1979) เช่นเดียวกับศูนย์สื่อการศึกษาในประเทศแคนาดา จากงานวิจัยของ Hodges (1985) นอกจากบริการให้ยืมโสตทัศนวัสดุใช้ภายในและภายนอกห้องสมุดแล้ว ยังมีบริการอื่น ๆ ให้กับครูและนักเรียน เช่น บริการจัดหาภาพ ผลิตภาพ และผลิตโสตทัศนวัสดุประเภทอื่น ๆ บริการประเมินคุณภาพโสตทัศนวัสดุก่อนการซื้อ

5. ปัญหาในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด

จากงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด ทั้ง ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ห้องสมุดเฉพาะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัญหา ที่พบจะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะปัญหาในด้านประเภทและจำนวนโสตทัศนวัสดุที่ยังมีน้อยไม่ เพียงพอกับผู้ใช้บริการ ปัญหาด้านงบประมาณที่ขาดแคลน จำนวนบุคลากรและความรู้ของบุคลากร รวมทั้งสถานที่ในการดำเนินงานที่ยังมีไม่เพียงพอ